

- ◆ співвідношення понять «книжкові пам'ятки» й «рукописна книга»;
- ◆ критерії відбору книжок до різних категорій пам'яток (світового, національного, регіонального та місцевого рівнів); програми «Пам'ять Росії» — «Пам'ять світу»; методика виявлення і виділення книжкових пам'яток;
- ◆ принципи роботи з книгою як предметом матеріальної культури (вивчення особливостей паперу, шрифту, техніки друку, палітурок, форматів, історії видань та примірників, порівняння різних примірників з однаковими вихідними даними тощо); уніфікація книгознавчого опису раритетів;
- ◆ специфіка роботи з образотворчими й нотними матеріалами, картографічними виданнями;
- ◆ досвід створення електронних каталогів на колекції пам'яток; способи збору даних і зведення інформації, підготовка зведених каталогів фондів пам'яток за видами друку та хронологією, їх специфіка; досвід створення зведених каталогів книг, а також серіальних і періодичних видань першої чверті ХІХ ст., кирилических стародруків другої половини ХVІ ст.; проблеми програмного та лінгвістичного забезпечення, необхідність уніфікації форматів; особливості програми МЕКА, прийнятої в Москві для попримірникових описів стародруків; співвідношення каталогів книжкових па-

м'яток і ретроспективної національної бібліографії;

- ◆ колекції — книжкові пам'ятки, їх непо-рушність і облік у державному реєстрі; архів друку як колекція книжкових пам'яток; приватні зібрання;
- ◆ проблеми збереження книжкових пам'яток; основні правила користування ними; виготовлення повнотекстових копій; головні принципи в роботі з реставрації книжкових пам'яток;
- ◆ раритети галузевих бібліотек;
- ◆ досвід описів пам'яток у регіонах, корпоративні проекти;
- ◆ формування книгознавчих бібліотек у відділах стародруків та рідкісних видань; питання комплектування цих підрозділів; букіністична оцінка книги;
- ◆ державні реєстри й вивезення книжок за кордон;
- ◆ підготовка кадрів для роботи з книжковими пам'ятками;
- ◆ пропаганда пам'яток, створення музейних експозицій.

Переконані, що досвід російських колег зацікавить бібліотекарів України і допоможе організувати роботу з метою створення державного реєстру «Книжкові пам'ятки України».

Галина Ковальчук,

к. і. н.,

завідділом стародруків та рідкісних видань НБУВ

Інформаційне обслуговування науковців за програмою INTAS (1997—1999)

Сучасна функціональна та прикладна наука існує, розвивається, дає результати, і, як ніколи, потребує інформаційної підтримки.

Протягом 90-х років зменшилися надходження зарубіжної літератури до НБУВ та бібліотек НАН України шляхом міжнародного книгообміну, припинилася централізована валютна передплата на високоінформативну світову періодику. Анульовано передплату багатьох назв журналів. Отже, сьогодні вітчизняні бібліотеки не спроможні з належною повнотою комплектувати фонди та задовольняти інформаційні потреби (ІП) користувачів. Тому в умовах загального збільшення світового інформаційного потоку українські вчені не одержують потрібного обсягу оперативної науково-технічної літератури.

Інформаційний дефіцит спонукає дослідників вдаватися до нетрадиційних шляхів забезпечення необхідною науковою інформацією:

використовувати автоматизовані міжнародні бази даних на компакт-дисках, шукати інформацію через Internet, одержувати закордонні наукові видання за сприяння міжнародних фондів та завдяки особистим стосункам наших відомих учених із зарубіжними колегами й науковими організаціями та товариствами.

Вітчизняні бібліотеки теж використовують різні додаткові джерела отримання наукової інформації, розширюють контакти із зарубіжними партнерами, ініціюють нові ефективні форми й методи міжнародної співпраці, щоб заповнити інформаційний вакуум у країні.

В інформаційному забезпеченні пріоритетних напрямів науки українським бібліотекам значно допоміг проект Міжнародної асоціації сприяння співробітництву з науковцями країн СНД (INTAS),

© Ковальчук Г. І., Київ, 2000

спрямований на підтримку вчених із незалежних держав колишнього Радянського Союзу.

Програма INTAS дала можливість ученим і практикам України одержати потрібну інформацію із закордонних джерел з мінімальними витратами часу. В її рамках у 1997—1999 рр. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського і Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» (ННЦ ХФТІ) безкоштовно отримували з найбільших бібліотек Західної Європи ксерокопії наукових статей згідно із запитом представників науково-дослідних установ країни. Проблематика замовлень, за умовами INTAS, охоплювала галузі фізики та наук про землю й поширювалася на зарубіжні періодичні видання, що не надходять до наших бібліотек.

Науково-технічна бібліотека ННЦ ХФТІ забезпечувала виконання замовлень учених центру та інших науково-дослідних організацій Східного регіону. НБУВ, в основному, обслуговувала наукових працівників Києва (лише на першому етапі реалізації проекту INTAS були виконані замовлення деяких установ Львова та Одеси).

Відповідні роботи в нашій установі були розподілені між двома її підрозділами. У Центрі комп'ютерних технологій (ЦКТ) збиралися замовлення від абонентів та передавалися бібліотекам-виконавцям. На відділ комплектування іноземною літературою (ВКІЛ) покладалася операція з отримання пошти, обліку виконаних замовлень, видачі ксерокопій статей. Для роботи з замовниками розроблено інформаційний лист з умовами обслуговування за програмою INTAS та правилами подання заявок згідно з вимогами служб доставки документів західних партнерів. Фахівці ВКІЛ сформували «Положення» про порядок передачі науковцям ксерокопій статей. У ньому обумовлено процедуру реєстрації отриманих копій документів та встановлено порядок їх передачі замовникам з урахуванням зазначених постачальниками необхідних формальностей щодо дотримання законів про авторське право (деякі статті супроводжувалися декларацією про збереження авторських прав).

У 1997—1998 рр. обслуговування літературою виконували British Library, французький Інститут науково-технічної інформації (INIST), Royal Library (Нідерланди), Технічна інформаційна бібліотека (UB/TIB) і Центральна медична бібліотека (ZB Med) Німеччини.

Замовлення літератури здійснювалося в он-лайнному режимі за допомогою інтерактивних форм Internet. НБУВ отримала паролі для доступу в он-лайнні каталоги (OPAC) та у форми замовлень документів (Order Form) бібліотек-постачальників. Співробітники ЦКТ заповнювали Order Form вихідними даними про необхідну

наукову статтю, реквізитами НБУВ і надсилали цю інформацію через Internet виконавцям.

З метою зменшення відмов на замовлені матеріали перед оформленням заявки рекомендувалося уточнювати наявність та бібліографічні дані потрібних документів в OPAC зазначених бібліотек. Тоді в ЦКТ ще працював зал Internet, що був обладнаний завдяки спонсорській підтримці міжнародного фонду «Євразія». Це зумовило організацію роботи в такій послідовності, що науковці здійснювали бібліографічний або тематичний пошук інформації в он-лайнному режимі та відразу ж заповнювали Order Form. Після відсилання заявки через мережу приймаюча сторона повертала ідентифікаційний номер замовленої статті (ordernumber), ксерокопія якої зі вказівкою ordernumber надсилалася поштою до НБУВ і передавалася замовнику.

Процедура оформлення замовлень самими науковцями з попереднім пошуком у каталогах бібліотек виявилася дуже зручною для них і ефективнішою, ніж передача заявки оператором. Наприклад, науковець мав можливість здійснювати тематичний пошук інформації «з нуля» або, за відсутності потрібних документів у бібліотеках, підібрати інші згідно з проблематикою своїх досліджень. При цьому зменшився процент відмов, зросла оперативність відправки замовлень.

Завдяки цій роботі фахівці ЦКТ набули досвід пошуку інформації та замовлення літератури в он-лайнному режимі, вивчили ІП вчених-користувачів Internet, проаналізували організацію Web-сайтів і систем он-лайнного замовлення документів бібліотек-постачальників. Висновки першого етапу реалізації проекту INTAS були враховані у процесі створення структури Web-сайту НБУВ (www.nbuv.gov.ua) та визначення шляхів формування електронних ІР.

Обслуговування літературою в 1998 — на початку 2000 р. виконували центральні спеціалізовані бібліотеки Німеччини UB/TIB і ZB Med.

На жаль, через відсутність коштів на підтримку стабільної роботи каналу Internet у Бібліотеці на другому етапі реалізації проекту INTAS виникла потреба щодо зміни організації процесу замовлень. Збір заявок від замовників і передача їх бібліотекам-постачальникам здійснювалися електронною поштою (E-mail) з використанням безкоштовної системи «Freenet».

Для більшої ефективності було розроблено текстову форму подачі науковцями замовлень в електронному вигляді з урахуванням вимог виконавців. Отримані файли використовувалися як для передачі на виконання німецьким бібліотекам, так і для ведення реєстрації одержаних й переданих науковцям документів.

Напрацьовано позитивний досвід організації робіт з отримання інформації та замовлення

літератури через E-mail. Ним скористалися при розробці й апробації інформаційної технології формування ресурсів електронної бібліотеки (<http://www.nbuv.gov.ua/eb/index.html>).

Через НБУВ за період дії програми INTAS було відправлено постачальникам понад чотири тисячі замовлень на наукову літературу, приблизно 90% котрих задоволено. Ксерокопії статей з-понад 500 іноземних періодичних видань одержали дослідники і спеціалісти 45 академічних установ України. Такий же обсяг робіт виконала бібліотека ННЦ ХФТІ.

Виконавці замовлень користувалися не тільки фондами бібліотек, що брали участь у програмі, а й, при потребі, зверталися за літературою до бібліотек інших європейських країн, послуговуючися МБА.

Другий етап роботи за програмою INTAS відзначився плідною співпрацею з фахівцями служб доставки документів німецьких бібліотек. «Спілкування» через E-mail дозволило оперативно розв'язувати будь-які проблеми стосовно замовлення та отримання наукових матеріалів.

У рамках проекту INTAS німецькі колеги із UB/TIB і ZB Med провели семінар для представників бібліотек-партнерів країн СНД (вересень 1999 р., Ганновер, Кельн). Його учасники знайомилися з організацією та фінансуванням діяльності бібліотек у Німеччині, формами обслуговування користувачів, веденням зведених ЕК і роботами зі створення електронних бібліотек. Дуже цікавими були екскурсії по UB/TIB та ZB Med. Технічні спеціалісти розповіли про міжбібліотечні комп'ютерні мережі та використання засобів телекомунікаційного зв'язку для надання бібліотечних послуг.

Фахівці служб доставки документів ознайомили учасників семінару зі «шляхом» виконання замовлень і з технічними підрозділами, задіяними в прийомі та виконанні замовлень на літературу. На засіданнях зачитувалися доповіді, де йшлося про технології електронної доставки документів, демонструвалися пошукові системи, OPAC, БД і Web-ресурси бібліотек, проводилися практичні заняття з оформлення замовлень на літературу через Internet та E-mail.

Важливою подією було відвідування Німецького інституту медичної документації та інформації (DIMDI) й знайомство з його діяльністю.

Учасники семінару визнали, що проведення подібних заходів для обміну досвідом й організації взаємного інформаційного обміну є вельми корисним. Представники усіх бібліотек виявили зацікавленість у подальшому співробітництві.

Під час завершення робіт за програмою INTAS спільно з німецькими колегами були апробовані технології електронної доставки документів: з

фахівцями UB/TIB відпрацьовано процедуру надання паролів і даних про електронний документ для доступу до FTP-серверу та отримання файлу документа в режимі «FTP-passiv», з колегами із ZB Med здійснено спробу передачі файлів документів різних об'ємів електронною поштою. Для результативності передачі було узгоджено формати та об'єми файлів, архіватори, кодування текстів тощо.

Придбані знання й накопичений практичний досвід організації сільового пошуку та замовлення літератури під час дії проекту INTAS дозволяють говорити про готовність фахівців ЦКТ бути рівноправними партнерами світових бібліотек та служб доставки документів в інформаційному співробітництві.

Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах інтенсивних наукових пошуків і розвитку досліджень у найважливіших напрямках науки в країні підвищується попит на наукову інформацію, а бібліотеки мають забезпечити підтримку науковців у двох основних напрямках:

- ♦ забезпечити доступ до світових ІП та допомогти у пошуку наукової інформації;
- ♦ оперативно надати вченому потрібний документ (статтю, книгу та ін.).

Отже, необхідно поширювати власні можливості на впровадження нових інформаційних технологій, активізувати існуючі й налагоджувати нові дієві зв'язки із зарубіжними установами для організації системи послуг по найповнішому та найоперативнішому задоволенню інформаційних потреб науковців у всіх регіонах України.

1. Арсеєнко Т. І., Малолєтова Н. І. Міжнародний книгообмін як один з видів інформаційної діяльності Бібліотеки // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. пр. НБУВ. Вип. 1. — 1998. — С. 281—288.

2. Бровкін А. Г. Міжнародні зв'язки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (проблеми та перспективи розвитку) // Там же. — С. 179—189.

3. З досвіду роботи Науково-технічної бібліотеки ННЦ ХФТІ в умовах «інформаційного голоду» / В. І. Лапшин, А. Г. Шепелев, Ю. П. Курило та ін. // Там же. — С. 278—280.

4. Баркова О. В. Звіт про роботу семінару учасників програми INTAS, 18—25 вересня 1999, Ганновер, Кельн [Електрон. ресурс] Спосіб доступу: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2000/00bovcupi.html>. — Загол. з екрану.

5. Баркова О. В. Звіт про роботу за проектом INTAS у 1997—1999 р. [Електрон. ресурс] Спосіб доступу: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2000/00bovcupi.html>. — Загол. з екрану.

Ольга Баркова,

м. н. с. відділу електронного каталогу НБУВ

© Баркова О. В., Київ, 2000